

Κώστας Ράπτης

**Πολιτειακές αλλαγές
στην Ευρώπη μετά τον Μεγάλο Πόλεμο**

- Αρκετοί «εθνικοί» διχασμοί στην Ευρώπη μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο
- Άρα ο ελληνικός εθνικός διχασμός, παρόλο που έχει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του και διαφορετικές καταβολές συνυπάρχει με πλήθος διχασμών στην Ευρώπη.

- Καταλυτική η επίδραση του Μεγάλου/Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου (1914-1918) για τη ριζική γεωπολιτική και πολιτειακή αναδιαμόρφωση προπάντων της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης

- Στη θέση τριών μεγάλων αυτοκρατοριών, της Ρωσικής, της Γερμανικής και της Αυστροουγγαρίας, δημιουργήθηκαν εννέα νέα κράτη: Αυστρία, Τσεχοσλοβακία, Ουγγαρία, Πολωνία, Γιουγκοσλαβία, Φινλανδία, Εσθονία, Λιθουανία και Λετονία.

ΠΗΓΗ: Scheucher,
Zeitbilder,
A Geschichte und
Sozialkunde

Η Ευρώπη πριν και μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο

Die europäische Staatenwelt vor und nach dem Ersten Weltkrieg

Η Ευρώπη, 1919-1939

ΠΗΓΗ: Ausgabe, Putzger, Historischer Weltatlas

- Η διάλυση των αυτοκρατοριών δεν προκάλεσε μόνο την επαναχάραξη συνόρων και τη δημιουργία νέων κρατών
- Επέφερε την κατάργηση
  - α) της μοναρχίας των Χοεντσόλερν στη Γερμανία,
  - β) των Αψβούργων στην Αυστροουγγαρία και
  - γ) των Ρομανώφ στη Ρωσία

- ανοίγοντας το δρόμο για την εγκαθίδρυση της αβασίλευτης δημοκρατίας, με δημοκρατικά συντάγματα και χορήγηση δικαιώματος ψήφου στις γυναίκες, όπως στις νεοσύστατες Δημοκρατίες της Βαϊμάρης, της Τσεχοσλοβακίας, της Αυστρίας, της Ουγγαρίας και της Πολωνίας

- Σε αντιδιαστολή προς τη Δυτική Ευρώπη, όπου ο κοινοβουλευτισμός, η δημοκρατία και τα εθνικά κράτη είχαν μακρύτερη και ισχυρότερη παράδοση, η Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη έγινε θέατρο σφοδρής, βίαιης και χωρίς συμβιβασμούς αντιπαράθεσης μεταξύ των υποστηρικτών και των πολέμιων της κοινωνικής επανάστασης, του σοσιαλισμού και της δημοκρατίας

Τα δημοκρατικά καθεστώτα αμόνοντα, 1919-1933

ΠΗΓΗ: The Penguin Atlas
of world history

- Democracies
- Authoritarian régimes (dictatorships)
  - before 1932
  - after 1932 with date

Δικτατορικά-ολοκληρωτικά καθεστώτα στην Ευρώπη, 1933-9

ΠΗΓΗ: The Penguin Atlas of world history

Totalitarianism and authoritarian régimes and dictatorships, 1933-39

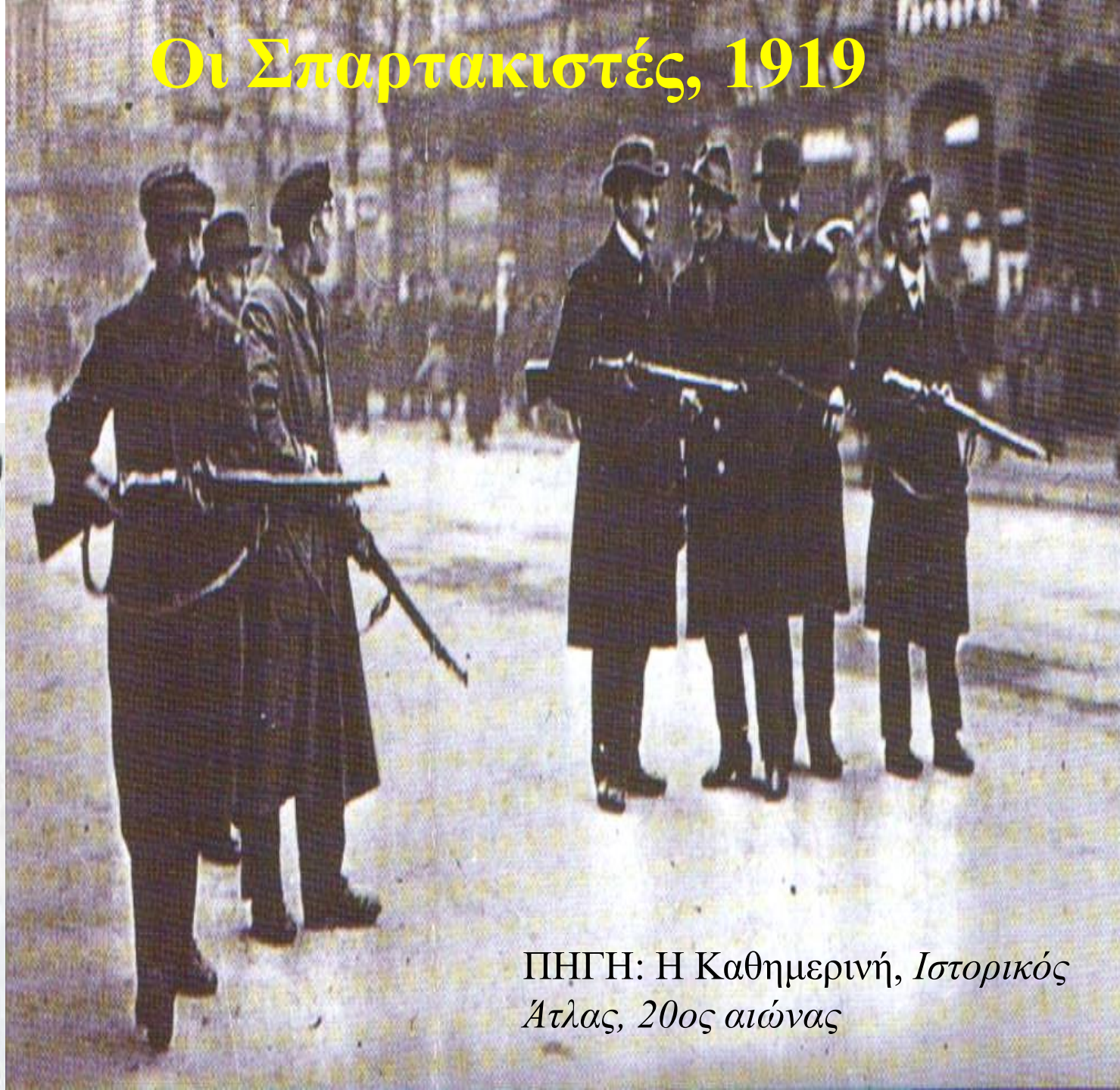

- Το ζητούμενο για την κατανόηση των διχαστικών/διαχωριστικών γραμμών είναι η διερεύνηση των κοινωνικών συνθηκών και των φόβων, υπαρκτών ή μη σημαντικών μερίδων του πληθυσμού
- Υπερπληθωρισμός / μπολσεβικισμός-επαναστατικό κλίμα/ αποσταθεροποίηση μεσαίων αστικών στρωμάτων και παλαιών ελίτ

- 1918-1922: Πρώτο κύμα διχασμών με επίκεντρο τη Ρωσία, τη Γερμανία, την Ουγγαρία, την Ιταλία.
- Διχαστικές λογικές και αλλού με πιο ήπιο χαρακτήρα – προοίμιο για τους μελλοντικούς διχασμούς (Παραδείγματα από τον τύπο που δηλητηρίαζε το κλίμα)

Οι Σπαρτακιστές, 1919

Τις τελευταίες μέρες του πολέμου στη Γερμανία, οι ναύτες του στόλου του Κιέλου στασίασαν. Στρατιώτες, ναύτες και εργάτες συγκρότησαν συμβούλια (Ρέτε), που ανέλαβαν την αυτοδιοίκηση. Εργάτες και διανοούμενοι που ζητούσαν κομμουνιστική επανάσταση -οι Σπαρτακιστές, όπως έγιναν γνωστοί- εικονίζονται (δεξιά) στους δρόμους του Βερολίνου (Ιανουάριος 1919): τελικά, συντρίφτηκαν με βαρβαρότητα.

ΠΗΓΗ: Η Καθημερινή, *Ιστορικός Άτλας*, 20ος αιώνας

**Παραστρατιωτικές ομάδες
και δυνάμεις ασφαλείας
εναντίον Σπαρτακιστών,
Βερολίνο Μάρτιος 1919**

ΠΗΓΗ: Mickel, *Geschichte
Politik und Gesellschaft*

Regierungstruppen im Kampf gegen Spartakisten in Berlin im März 1919

- Από τα μέσα της δεκαετίας του 1920 και κυρίως από τις αρχές της δεκαετίας του 1930 νέο κύμα διχασμών και πολιτειακών μεταβολών με την εγκαθίδρυση και σκλήρυνση μιας σειράς δικτατοριών και αυταρχικών καθεστώτων στην Κεντρική, ανατολική και νότια Ευρώπη που παραβίαζαν αρχές, πρακτικές και αξίες της φιλελεύθερης κοινοβουλευτικής δημοκρατίας.

- Πολιτικοί, αρχηγοί κομμάτων, βασιλείς και αξιωματικοί επικεφαλής πραξικοπημάτων, κινημάτων και μονοκομματικών δικτατορικών καθεστώτων.
- Γενίκευση πολιτικής βίας, δράσης παραστρατιωτικών ομάδων, διώξεων, εγκλεισμού, βασανιστηρίων, πολιτικών δολοφονιών κλπ.

Οι δικτατορίες της Ευρώπης του Μεσοπολέμου, 1917-1939

	Διάρκεια	Δικτάτορας(ες)	
Σοβιετική Ρωσία και ΕΣΣΔ	25.10.17 [7.11.17] – 1991	Λένιν (έως το 1924) Ι. Στάλιν 'Vozhd' (έως το 1953)	Πραξικόπημα Μπολσεβίκων, ολοκληρωτικό καθεστώς Κομμουνιστών/Κομματικό Κράτος. Τρόμος.
Ουγγαρία	21.3.19 – 9.1919 1919 – 44	Μπέλα Κουν αντιναύαρχος Χόρτυ	Σοβιετική Κομμουνιστική Δημοκρατία. Τρόμος. Πρωτο-φασιστική δικτατορία. Τρόμος.
Ιταλία	28.10.22 – 1943	Μπενίτο Μουσολίνι	Ανάληψη εξουσίας από τους Φασίστες: η συνταγματική μοναρχία αντικαταστάθηκε από 'συλλογικό κράτος'. Όλα τα αντίπαλα κόμματα διαλύθηκαν, 1926.
Βουλγαρία	8/9.6.23 – 1944	Αλ. Τσάνκοφ	Στρατιωτικό πραξικόπημα: αυταρχικό καθεστώς, διάλυση της αντιπολίτευσης: από το 1934, βασιλική δικτατορία του Μπορίς Γ'.
Ισπανία	23.9.23 – 20.1.30	Στρατηγός Μιγκέλ Πρίμο δε Ριβέρα	Αυταρχικό καθεστώς σε συμφωνία με τον βασιλέα Αλφόνσο Η', στρατιωτική διεύθυνση: αναστολή του συντάγματος.
Τουρκία	29.10.23 – 1938	Γαζή Μουσταφά Κεμάλ πασάς (Ατατούρκ)	Ατομική δικτατορία, μονοκομματικό εθνικιστικό κράτος.
Αλβανία	1.25 – 1940	Αχμέτ Ζώγου (έγινε Βασιλέας το 1928)	Αυταρχικό καθεστώς, αρχικά προεδρευόμενο κατόπιν βασιλικό.
Πολωνία	12.5.26 – 1939	Στρατηγός Ι. Πιλσούνσκι	Στρατιωτικό πραξικόπημα: αριστερό στρατιωτικό καθεστώς: δικτατορία 'Szpacja', χρησιμοποιώντας τη βουλή ως προκάλυμμα.
Πορτογαλία	28.5.26 – 1975 πρωθυπουργός από το 1932	Αντόνιου ντε Ουλιβέιρα Σαλαζάρ	Αυταρχικό καθεστώς, διάλυση της βουλής, αναστολή του Συντάγματος.
Γιουγκοσλαβία	1.29 – 1941	Βασιλέας Αλέξανδρος	Πραξικόπημα: βασιλική δικτατορία.
Λιθουανία	19.9.29 – 1940	Αντάνας Σμετόνα	Μονοκομματικό εθνικιστικό κράτος.
Ρουμανία	9.6.30 – 1941	Βασιλέας Κάρολος Β'	Πραξικόπημα: βασιλική δικτατορία.
Γερμανία	30.1.33 – 1945	Αδόλφος Χίτλερ, «φύρερ»	Εκλογική νίκη των Ναζιστών: μονοκομματικό κράτος μέσω 'δυνάμεων ανάγκης'. Τρόμος.
Αυστρία	3.33 – 1937	Ένγκελμπερτ Ντόλφους	Δικτατορία από το ημι-φασιστικό 'Πατριωτικό Μέτωπο', κυριαρχία μέσω καταναγκαστικού ψηφίσματος.
Εσθονία	12.3.34 – 1940	Κονσταντίν Παιτς	Αυταρχικό καθεστώς, διάλυση της βουλής.
Λετονία	15.5.34 – 1940	Κόλις Ούλιανις	Αυταρχικό καθεστώς, κυβέρνηση εθνικής ενότητας

The Dictatorships of Inter-War Europe, 1917–39

Τα δικτατορικά καθεστώτα στην Ευρώπη του Μεσοπολέμου

	Duration	Dictator(s)	
Soviet Russia and USSR	25.10.17–1991 [7.11.17]–1991	Lenin (to 1924) J. V. Stalin 'Vozhd' (to 1953)	Bolshevik coup: 1st, totalitarian, Communist/Party State. Terror.
Hungary	21.3.19–9.1919 1919–44	Bela Kun Admiral Horthy	Soviet Communist Republic. Terror. First radical dictatorship. Terror.
Italy	28.10.22–1943	Benito Mussolini	Fascist takeover: constitutional monarchy replaced by 'corporate state'. All opposition parties disbanded, 1926.
Bulgaria	8/9.6.23–1944	Aleksandr Tsankov	Military coup d'état: authoritarian regime, dissolution of opposition: from 1934, royal dictatorship of Boris III.
Spain	23.9.23 –20.1.30	General Miguel Primo de Rivera	Authoritarian regime in agreement with King Alfonso XIII, military directorate: suspension of the constitution.
Turkey	29.10.23–1938	Gazi Mustaf Kemal Pasha	Personal dictatorship, one-party national state.
Albania	1.25–1940	Ahmed Zogu (became king 1928)	Authoritarian regime, first presidential then royal.
Poland	12.5.26–1939	Marshal Joseph Pilsudski	Military coup d'état: left-wing military regime: 'Sanacja' dictatorship, operating behind a parliamentary façade.
Portugal	28.5.26–1975 from 1932	Manuel de Oliveira A. Salazar	Authoritarian regime, dissolution of parliament, constitution suspended.
Yugoslavia	1.29–1941	King Alexander	Coup d'état: royal dictatorship.
Lithuania	19.9.29–1940	Antónas Smetona	Nationalist one-party state.
Romania	9.6.30–1941	King Carol II	Coup d'état, royal dictatorship.
Germany	30.1.33–1945	Adolph Hitler, 'Führer'	Nazi electoral success: one-party state introduced through 'emergency powers'. Terror.
Austria	3.33–1937	Engelbert Dollfuss	Dictatorship by the semi-fascist 'Fatherland Front', rule by emergency decree.
Estonia	12.3.34–1940	Konstantin Päts	Authoritarian regime, state of emergency, rule by decree, parliament dissolved.
Latvia	15.5.34–1940	Karlis Ulmanis	Authoritarian regime, a government of national unity, parliament dissolved.
Greece	10.1935–1941	General J. Kondilis General I. Metaxas	Authoritarian military-royal regime, dissolution of parliament.
Spain	9.36–1975	General Francisco Franco, 'Caudillo'	Military Fascism: totalitarian regime. Terror.

ΠΗΓΗ: Davies,
Europe. A history

Στρατιωτικοποίηση στην Ιταλία

ΠΗΓΗ: Hobsbawm,
The age of extremes

11. The Duce: young Italian fascists marching past Mussolini.

Πυρπόλυση βιβλίων από φοιτητές

ΠΗΓΗ: Scheucher, *Zeitbilder*, 7

Bücherverbrennung durch nationalsozialistische Studenten am 10. Mai 1933

Στρατόπεδα συγκέντρωσης στη Γερμανία

Γερμανία: στρατόπεδα συγκέντρωσης, 1937-8

χωρητικότητα, συμπεριλαμβανομένων βοηθητικών στρατοπέδων

- 1 Ράβενσμπρουκ: 35.000
- 2 Ζάσενχαουζεν-Οράνιενμπεργκ: 35.000
- 3 Μπούχενβαλντ: 50.000
- 4 Φλόσενμπουργκ: 50.000
- 5 Νταχάου: 65.000
- 6 Μαουτχάουζεν: 70.000

ΠΗΓΗ: Η Καθημερινή,
Ιστορικός Άτλας, 20ος αιώνας

☠ στρατόπεδα συγκέντρωσης
• θέσεις μεραρχιών 1-80
• στρατηγών SS

Deutsche Wahlplakate aus den Jahren 1930 (links) und 1932 (Mitte und rechts)

Σοσιαλδημοκρατική πολιτοφυλακή στη Βιέννη (Schutzbund)

ΠΗΓΗ: Scheucher,
Zeitbilder, 7

Jeden Sonntag marschierten die Wehrformationen: Heimwehr (r.)

Österreich glich einem Heerlager.

Ακροδεξιά παραστρατιωτική οργάνωση στην Αυστρία (Heimwehr)

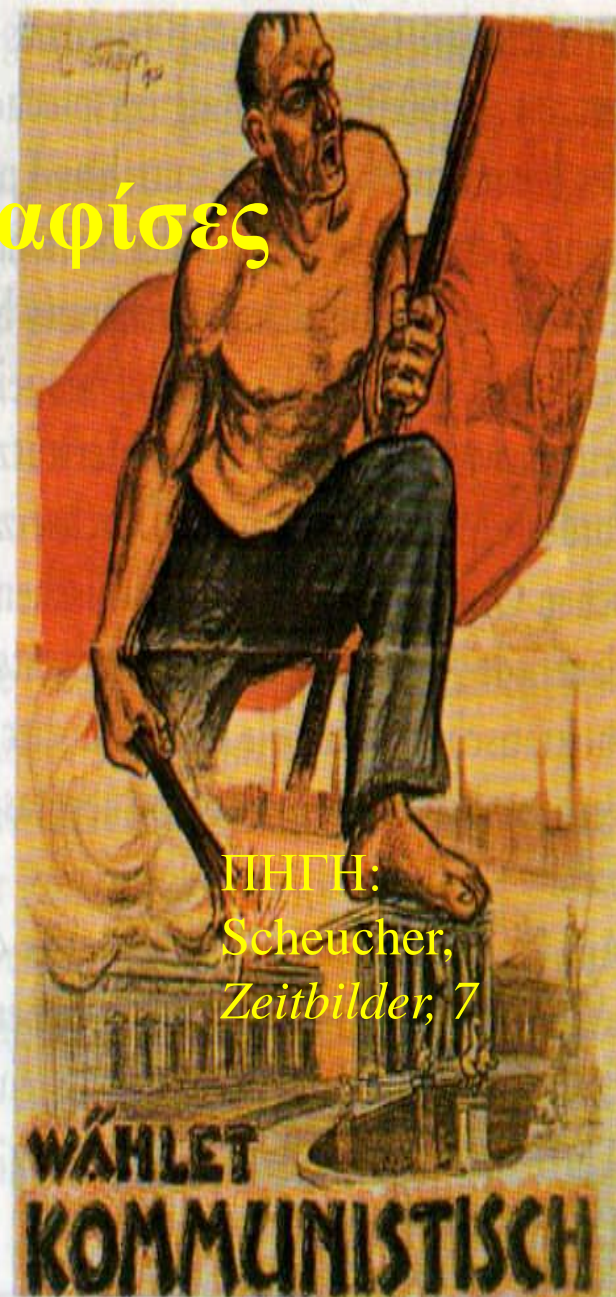

ΠΗΓΗ: Scheucher,
Zeitbilder, 7

Jeden Sonntag marschierten die Wehrformationen: Schutzbund (l.). Österreich glich einem Heerlager.

Αυστριακές εκλογικές αφίσες

ΠΗΓΗ:
Scheucher,
Zeitbilder, 7

Ισπανοί αναρχικοί στη Βαρκελώνη, 1936

ΠΗΓΗ:
Hobsbawm,
*The age of
extremes*

13. Spanish Civil war 1936-39: anarchist militia in Barcelona, 1936, on improvised armoured vehicle.

ΠΗΓΗ: Η
Καθημερινή,
Ιστορικός Άτλας,
20ος αιώνας

Η Εκκλησία κυριαρχούσε στην ισπανική ζωή. Λέγεται ότι το 1914 οι κοινότητες των Ιησουιτών κατείχαν το ένα τρίτο περίπου του πλούτου της χώρας. Το αποτέλεσμα ήταν μία μακρά παράδοση βίαιου αντικληρικαλισμού. Στη διάρκεια του Εμφυλίου πολέμου πυρπολήθηκαν και βεβηλώθηκαν εκκλησίες και δολοφονήθηκαν κληρικοί. Στην εκκλησία των Καρμελιτών της Βαρκελώνης (κάτω) εκτάφηκαν σκελετοί και αποτέθηκαν στα σκαλιά της εκκλησίας.

Αντικληρικαλισμός και καταστροφή
εκκλησιών

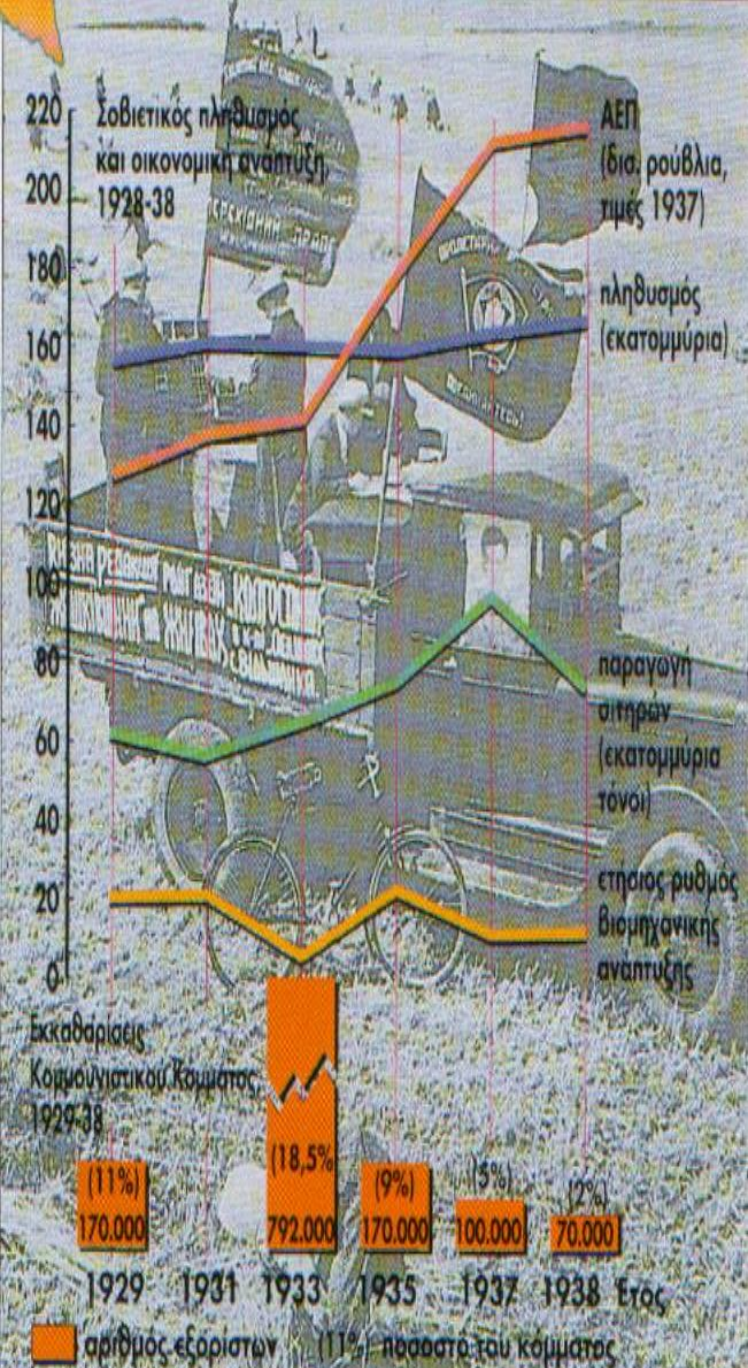

ΠΗΓΗ: Η Καθημερινή,
 Ιστορικός Άτλας,
 20ος αιώνας

Το 1933 αυξήθηκε η πίεση για την εξουδετέρωση όσων θεωρούνταν διεφθαρμένοι ή ανίκανοι. Η επιτροπή (αριστερά) που «δικάζει», τον Μάιο του 1933 ήταν μια από τις χιλιάδες που ανέκριναν μέλη του κόμματος. Περίπου 792.000 άτομα εξορίστηκαν το 1933. Συνολικά, πάνω από ένα εκατομμύριο πολίτες της ΕΣΣΔ «εκκαθαρίστηκαν» στη δεκαετία του '30 (πίνακας στο βάθος δεξιά).

Εκκαθαρίσεις, 1933

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Berstein S., Milza P., *Ιστορία της Ευρώπης*, τόμ. 3, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1997
- Davies Norman, *Ιστορία της Ευρώπης*, μτφ. Π. Μαρκέτου-Ι. Πεντάζου, τόμ. 2, Νεφέλη, Αθήνα 2010
- Gerwarth Robert, *Οι ηττημένοι. Γιατί δεν τελείωσε ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, 1917-1923*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2018
- Hobsbawm E. J., *Η εποχή των άκρων. Ο σύντομος 20ός αιώνας, 1914-1991*, Θεμέλιο, 2002
- Joll J., *Η Ευρώπη 1870-1970*, εκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2006

- Lindemann Albert S., *Ιστορία της νεότερης Ευρώπης*, Εκδόσεις ΚΡΙΤΙΚΗ, Αθήνα 2014
- Πέϊν Στάνλεϊ, *Μια ιστορία του φασισμού 1914-1945*, Φιλίστωρ, Αθήνα 2000
- Ράπτης Κώστας, «Ανατροπές στην Κεντρική Ευρώπη κατά τα τέλη και την επαύριον του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου: συγκριτική αποτίμηση», στο Αθανάσιος Μαρκόπουλος, Ευάνθης Χατζηβασιλείου (επιμ.), *1914-1924, Τα χρόνια των ανατροπών. Ευρώπη και Ελλάδα*, Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών, Δελφοί 2017, σελ. 111-143 [https://www.eccd.gr/uploads/flipbooks/8/praktika_symposiou_1914-1924.html]